

УДК 338.2:336

Т.В. Момот¹, О.М. Овчелупова¹, К.С. Соловійова²¹Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, Харків²Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, Харків

ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УМОВАХ КРИЗИ

В статті досліджуються інструменти подолання економічних кризових станів у банківських установах та заходи підвищення рівня їх фінансово-економічної безпеки. Виокремлено спектр оперативних заходів для підвищення рівня ФЕБ банківських установ у період кризи. Удосконалено оцінку рівня ФЕБ за показниками фінансової стабільності. Запропоновано алгоритм оцінки рівня економічної безпеки.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, банківські установи, капітал, економічна криза, фінансова стабільність

Постановка проблеми

За умов економічної глобалізації та євроінтеграції процесів в Україні загострюється питання щодо забезпечення стабільного економічного розвитку, який значною мірою залежить від надійності банківської системи та її здатності протидіяти загрозам.

Недосконалість системи забезпечення фінансово – економічної безпеки банків, відсутність чіткого алгоритму оцінювання поточного рівня ФЕБ свідчить про те, що механізм забезпечення економічної безпеки банківської діяльності ще не достатньо сформований та потребує проведення додаткових досліджень.

Ключовими завданнями для спеціалістів у галузі фінансово-економічної безпеки банківського сектору на сьогоднішній момент стали: розробка спеціальної системи показників, яка найбільш оптимально дозволяла б оцінити рівень економічної безпеки банківської установи; виявити стимулюючі фактори для банківського сектору у період економічних спадів; розробити спеціальні інструменти, які б дозволяли банківській установі зберегти фінансову стабільність та достатній рівень фінансово – економічної безпеки у період економічної кризи.

Можна стверджувати, що нескоординовані дії банків, які не враховують свій рівень економічної безпеки та не розробляють нові методи зміцнення фінансової безпеки, можуть викликати системну кризу фінансової системи регіону або навіть держави. Як наслідок, можлива негативна реакція з боку іноземних інвесторів, які почнуть вилучати грошові кошти з банківської системи, а для того, щоб залучати нові інвестиції, банк повинен мати чіткої сценарій реакції та нейтралізації усіх можливих та існуючих загроз.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Розгляду формування системного підходу до оцінки рівня фінансово-економічної діяльності банку та стратегії поведінки банківської установи в період економічних спадів присвячені наукові праці великої кількості як зарубіжних, так і вітчизняних авторів, таких, як Міщенко В.І., Науменкова С.В., Зубок М.І., Батракова Л.Г., Алексеева А.І., Міляєв П.В., Козаченко Г.В., Тарулло Д. та багато інших.

Разом з тим, варто відмітити, що більшість авторів не розглядає більш вузький аспект цієї проблеми, а саме розробку спеціальних банківських інструментів для подолання економічних кризових станів, формування алгоритму оцінювання рівня фінансово – економічної безпеки банківської установи.

Метою статті є дослідження спеціальних банківських інструментів для подолання економічних кризових станів, розробка алгоритму оцінювання рівня фінансово – економічної безпеки банківської установи.

Поставлена мета передбачає вирішення наступних завдань:

— окреслити перелік інструментів для підвищення рівня фінансово – економічної безпеки банківської установи;

— визначити основні засоби банківських установ для подолання економічної кризи;

— з'ясувати ступінь впливу держави на банківський сектор та її роль у подоланні банками економічної кризи;

— встановити основні методи оцінювання рівня фінансово – економічної безпеки банківської установи;

— сформувати алгоритм системного підходу до оцінювання рівня фінансово – економічної безпеки банку.

Виклад основного матеріалу

З метою подолання економічної кризи банківською установою та запобіганню системної кризи банківського сектору у майбутньому Базельський комітет з питань банківського нагляду розглянув пакет реформ, який отримав назву Базель III. Головна ідея цієї реформи полягає у посиленні стійкості та зміцненні безпеки за рахунок збільшення ліквідних резервів та поліпшення якості капіталу.

Посилення регулювання банківського сектору та приділення уваги розробці та впровадженню нових підходів оцінки рівня фінансово – економічної безпеки, має забезпечити захист від повторення сві-

тових економічних криз. Нові аспекти, запропоновані системою Базель III розроблені на базі врахування наслідків фінансової кризи 2008 року, яка продемонструвала недостатню фінансову стійкість банківської системи навіть розвинених країн.

Головою метою запропонованих змін є підвищення якості, прозорості та удосконалення структури банківського капіталу, розширення практики покриття ризиків капіталом та стимулювання заходів щодо створення його резервних запасів.

На основі нових розроблених стандартів сформовано табл. 1, в якій зазначено запропоновані інструменти забезпечення фінансово – економічної безпеки банківських установ [9,10].

Таблиця 1. Інструменти забезпечення фінансово-економічної безпеки банківських установ

1.Збільшення акціонерного капіталу (збільшення буферу капіталу) та зміни у структурі капіталу	Основний капітал повинен становити 6 %, а додатковий - лише 2 %). Цей інструмент є протидією ринковому ризику та забезпечує високу якість капіталу, що, у свою чергу, вплине на фінансову стійкість банківської установи.
2. Зменшення частки позикових коштів	Встановлення коефіцієнту Лєвериджу на рівні у 3 %, тобто власні кошти повинні перебільшувати позикові утричі). Цей показник націлений на зменшення банківських ризиків та збільшенню запасів банку, що позитивно вплине на фінансову стабільність банківської установи.
3.Введення буферів для підтримки достатності банківського капіталу	Буфер збереження капіталу має за мету надати банку можливість коригувати рівень дивідендів та підтримувати достатній рівень капіталу у періоди економічних криз. Джерелом наповнення цього буферу є акціонерний капітал (після усіх необхідних нарахувань). Контрциклічний буфер капіталу – додатковий резервний капітал, який формується на базі оцінки можливих загроз. Також може використовуватися у періоди підвищення обсягів кредитування.
4. Контроль за ліквідністю банку	Контроль за ліквідністю банку, а саме за коефіцієнтом ліквідного покриття та коефіцієнтом чистого стабільного фінансування. Обов'язковою умовою цього інструменту є достатній рівень короткострокової ліквідності, тобто, банк повинен мати 100 % ліквідних активів, які б покривали короткострокові зобов'язання банку терміном менше місяця. Фінансова безпека банку також залежить від коефіцієнту чистого стабільного фінансування
5.Контроль за коефіцієнтом чистого стабільного фінансування	Характеризує наявність довгострокових стабільних джерел фінансування, розраховується на 1 рік.
6.Постійні розрахунки коефіцієнту Лєвериджу	Постійний нагляд саме за цим показником має за мету контроль за часткою позикових коштів у капіталі банку. Розрахунки проводяться для того, щоб обмежити банк від надмірних ризиків.

Можна стверджувати, що запровадження запропонованих вище інструментів, буде своєчасним та обґрунтованим заходом у подоланні вже існуючих проблем та запобіганні можливих кризових станів банку. У випадку системної кризи, банк зможе працювати з «буферним» капіталом, більш чітка структура капіталу банку, підвищення вимог до нього, допоможуть банкам подолати фінансово – економічні спади [13].

За оцінками аналітиків швейцарського банку UBS такі заходи підвищення рівня фінансово – економічної безпеки відповідають сучасному стану економіки [13]. Раніше, для того, щоб подолати кризу, банкам потрібно було збільшувати власні кошти

за рахунок зменшення дивідендів та обсягу викупів акцій. Однак, нові заходи, які були запропоновані Базельським комітетом, передбачають в першу чергу використання власних коштів, завдяки сформованим «буферним» резервам. Коли додатково сформовані капітали будуть використані, тоді дії банку для збереження належного рівня фінансової безпеки, будуть націлені на зменшення обсягів платежів у вигляді премій та зменшення обсягу виплачуваних дивідендів.

Проведені дослідження показали, що більшість банків Нідерландів, Бельгії, Люксембургу, Швейцарії та скандинавських країн відповідають новим вимогам.

Що стосується вітчизняних банків, то навіть впровадження попередніх вимог (Базеля II) в Україну стикається з проблемами. До тепер не розглянута поправка до Угоди 1988 року, яка стосується ринкових ризиків, крім того банківська система все ще перебуває в процесі трансформації обліку до системи міжнародних стандартів [8].

Однак, українському фінансовому сектору необхідно якнайскоріше приєднатися до вимог і стандартів системи Базель III, які з 2019 стануть обов'язковими для всіх країн ЄС. Перехід на нові правила функціонування банківської установи залишить на банківському ринку України лише конкурентоспроможні установи.

Розглядаючи засоби, які використовували найкрупніші банківські установи Європи для того, щоб подолати світову фінансово – економічну кризу, ми виокремили наступні:

— перегляд стратегії фінансово – економічної безпеки, яка б відповідала фінансовому стану банку та умовам ринку;

— залучення додаткових коштів;

— регулярна оцінка поточного рівня фінансово – економічної безпеки банку;

— підвищення відсоткових ставок;

— реструктуризація зобов'язань на більш довгий термін;

— підтримка уряду [11].

Усі ці заходи допомогли стабілізувати фінансування клієнтів.

Досить великий вплив на рівень фінансово – економічної безпеки банківського сектору здійснює ступінь контролю з боку держави. Так, за даними досліджень Європейського банку реконструкції та розвитку у 2011 році на рис. 1 представлена динаміка питомої ваги державної власності в активах банківського сектору [12].

В Україні досить незначна частка державних активів, що за часів кризи не дозволило оперативно впливати на збереження стабільного фінансового стану банківських установ.

Таким чином підсумовуючи, слід зазначити, що виявлені недоліки у функціонуванні банківської сфери України призвели до негативних наслідків.

Рис. 1 – Державна частка в активах банківського сектору

Саме тому, актуальною проблемою, яка насамперед має бути вирішена – це розробка банками індивідуальних підходів до оцінки власного рівня фінансово – економічної безпеки, впровадження сучасних інструментів підвищення безпеки та стабільності, та, як наслідок, підвищення рентабельності банківського сектору в цілому [7].

Вважаємо за потрібне розглянути найбільш важливий, на наш погляд, напрямок подолання фінансово – економічної кризи для банківської установи, як регулярна оцінка поточного рівня фінансово – економічної безпеки банку. Банківська специфіка вимагає того, щоб оцінювання було досить нескладним у використанні, та могло виконуватися без залучення додаткових консультантів та фахівців, яких потрібно буде ознайомити з комерційною інформацією та без додаткових капіталовкладень на програмне забезпечення. До основних методів оцінки рівня фінансово – економічної безпеки підприємств слід віднести:

1. Індикаторний метод;

2. Методи математичного моделювання;

3. Метод оцінки ФЕБ за показниками чистого доходу;

4. Метод формування інтегрального показника ФЕБ за складовими безпеки;

5. Метод оцінки ФЕБ за показниками прибутку [5].

Авторами пропонується удосконалений підхід до оцінки рівня ФЕБ за показниками фінансової стабільності за алгоритмом, що складається з двох етапів:

— оцінювання економічної безпеки банку за показниками фінансової стабільності;

— формування інтегрального показника економічної безпеки в розрізі її функціональних складових.

У межах першого етапу варто приділити увагу не лише показникам стабільності, але й показникам ліквідності, що у повній мірі відповідає вимогам стандартів Базель III.

На нашу думку, найбільш важливими показниками для оцінки рівня фінансової стабільності банку є:

— коефіцієнт Лєвериджу банку (K_1);

— коефіцієнт відношення боргу до ЕВІТДА (прибутку до вирахування відсотків, податків і амортизації.) (K_2).

Щодо показників ліквідності, то треба розраховувати наступні:

— показник поточної ліквідності (K_3);

— показник абсолютної ліквідності (K_4).

Перший етап допомагає оцінити поточний рівень економічної безпеки банківської установи, коефіцієнти, які розраховують на першому етапі показують, наскільки організація незалежна від кредиторів. Показник відношення боргу до ЕВІТДА показує

платоспроможність компанії і часто використовуються як менеджментом, так і інвесторами.

Другий етап дозволяє оцінити стратегічний рівень безпеки шляхом оцінки рівня інтегрального показника, який оцінює кожну зі складових з урахуванням вагомості їхнього впливу на кінцевий рівень його економічної безпеки.

З цією метою визначено показники за кожною функціональною складовою економічної безпеки банку, за результатами використання яких отримано інформацію про кожну з них у порівняльному вигляді. Проте, під час формування інтегрального показника треба враховувати, що кількість складових для різних підприємств є різною, для банку доцільно використовувати такі складові фінансово – економічної безпеки [3]:

- показник фінансової безпеки;
- показник кадрової безпеки;
- показник правової безпеки;
- показник корпоративної безпеки;
- показник технічної безпеки.

Інтегральний показник має такий формалізований вираз:

$$I_{ЕБ} = \sum_{j=1}^n K_j a_j, \quad (1)$$

де K_j - показник j -ї складової економічної безпеки банку;

a_j - показник вагомості j -ї складової економічної безпеки банку.

Показник $I_{ЕБ}$ може набувати значення в діапазоні [0;1]. При цьому наближення його значення до 0 свідчить про збільшення рівня економічної безпеки, наближення його значення до 1 – про зменшення рівня економічної безпеки банку.

Оберненість показників ураховано в шкалі оцінювання економічної безпеки банківської установи:

- від 0 до 0,29 – низький рівень;
- від 0,3 до 0,49 – середній рівень;
- від 0,5 до 1 – високий рівень.

Характеристику зон економічної безпеки банківської установи за двома етапами подано в табл. 2.

Таблиця 2. Характеристика зон економічної безпеки банківської установи

Зони	Показники першого етапу	Показники другого етапу	Значення	Зміст
Зона I	$K_1=[1;2]$ $K_2 \leq 3$ $K_3=[1,5;2,5]$	[0;0,3]	Економічна безпека	Абсолютна економічна безпека
Зона II	$K_4 > 0,2-0,5$	[0,3;1]	Економічна безпека I рівня	Поточна економічна безпека
Зона III	$K_1 > 2$ $K_2 > 3$ $K_3 < 1$	[0;0,3]	Економічна безпека II рівня	Стратегічна економічна безпека
Зона IV	$K_4 < 0,2$	[0,3;1]	Економічна небезпека	Абсолютна економічна небезпека

Висновки

Банківська сфера є однією з провідних складових фінансової системи, від стабільності якої залежить подальший розвиток економіки України, можливість виходу на міжнародні ринки. Виходячи з проведених досліджень, доведено, що оцінка та підвищення рівня фінансово – економічної безпеки банківського сектору на сьогоднішній момент є одним з найважливіших завдань забезпечення фінансової безпеки та стабільності банківських установ.

Напрямки підвищення рівня фінансово – економічної безпеки були виявлені на базі аналізованого матеріалу. До них можна віднести: 1) збільшення акціонерного капіталу (збільшення буферу капіталу) та зміни у структурі капіталу, 2) зменшення частки позикових коштів, 3) ведення буферів для підтримки достатності банківського капіталу, 4) контроль за ліквідністю банку, 5) контроль за коефіцієнтом чистого стабільного фінансування, 6) постійні розрахунки коефіцієнту Левериджу.

Спіраючись на досвід великих європейських банків, виокремлено спектр оперативних заходів для підвищення рівня фінансово – економічної безпеки банківської установи у період економічної кризи. Перш за все це заходи впливу на фінансово – економічну безпеку: перегляд стратегії фінансово – економічної безпеки, яка б відповідала фінансовому стану банку та умовам ринку; залучення додаткових коштів; регулярна оцінка поточного рівня фінансово – економічної безпеки банку; підвищення відсоткових ставок; реструктуризація зобов'язань на більш тривалий термін.

На основі аналізу переваг та недоліків методів оцінки рівня фінансово – економічної безпеки банківської установи, удосконалено оцінку рівня ФЕБ за показниками фінансової стабільності. Сформовано алгоритм оцінки рівня економічної безпеки за двома етапами. Оцінка ФЕБ, проведена з використанням такого алгоритму, відповідає вимогам нових стандартів Базель III та дозволяє отримати результати стосовно рівня фінансово – економічної безпеки банку.

Література

1. Алексеева А. И., Васильев Ю.В. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности. – М.: КноРус, 2006.
2. Базельський комітет з питань банківського нагляду. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>.
3. Батракова Л.Г. Экономический анализ деятельности коммерческого банка. Изд. 2-е, перераб. и доп.: Учебник для вузов. – М.: Логос, 2005.
4. Зубок М.І., Рубцов В.С., Яременко С.М., Гусаров В.Г., Чернов А.О. Економічна безпека суб'єктів підприємництва: навчальний посібник. – К.: 2012.
5. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія /Г. В.

- Козаченко, В.П. Пономарев, О.М. Ляшенко. – К.:Лібра, 2003.
6. Мильяев П.В. Экономическая безопасность коммерческого банка в системе национальной безопасности государства. Аудит и финансовый анализ. – 2010. – № 2. Режим доступу: http://auditfin.com/fin/2010/2/10_15/10_15%20.pdf.
7. Міщенко В.І., Науменкова С.В. Банківський нагляд: підручник. – К: Центр наукових досліджень НБУ, Університет банківської справи НБУ, 2011..
8. Лист Національного банку України від 30.12.2004 №42-412/4010-13749. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/search/law/ua/?s=search&idView=LZ_SUITE_LAW&beginPos=1&countBlock=10&kw2=81091&sort=15.
9. Consultation Paper on further possible changes to the capital. Requirements Directive // CEBS's comments on the Commission services. – 2010, April. Режим доступу: <http://www.c-eps.org/documents/Publications/OtherPublications/Others/2010.aspx>.
10. Countercyclical capital buffer proposal // Consultative document. – 2010, July. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs172.htm>.
11. Tarullo D. Financial regulation in the wake of the crisis. Speech at the Peter son Institute for International Economics. Washing ton DC. 8 June 2009. – Режим доступу: <http://www.bis.org/review/r090611d.pdf>.
12. Вісник НБУ № 1 (179) Січень 2011. Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=73121>

References

1. Alekseeva, A.I., Vasiljev, J.V. (2006). *Comprehensive economic analysis of business activity*. Moscow: KNORUS. (in Russian)
2. Basel Committee on Banking Supervision [online] – <http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>.
3. Batrakova, L.G. (2005). *Economic analysis of commercial bank activit*. Moscow: Logos. (in Russian)
4. Zubok, M.I., Rubtsov, V.S., Jaremenko, S.M., Gusarov, V.G., Chernov, I.I. (2012). *Economic security of business entities*. Kyiv. (in Ukrainian)
5. Kozachenko G.V. (2003). *Economic security of the enterprise: meaning and mechanism of provision*. Kyiv: Libra. (in Ukrainian)

6. Milyaev, P.V. (2010) *Economic security of a commercial bank in the system of national security*. Мильяев П.В. *Audit and Financial Analysis*, (2), 10-15 (in Russian)
7. Mischenko, V.I. & Naumenkova, S.V. (2010), *Banking Supervision*, Center of Scientific Research NBU, Kyiv (in Ukrainian)
8. Letter of the National Bank of Ukraine of 30 Dec. .2004 №42-412/4010-13749 [online] http://search.ligazakon.ua/search/law/ua/?s=search&idView=LZ_SUITE_LAW&beginPos=1&countBlock=10&kw2=81091&sort=15.
9. Consultation Paper on further possible changes to the capital. Requirements Directive // CEBS's comments on the Commission services. – 2010, April. [online] – <http://www.c-eps.org/documents/Publications/OtherPublications/Others/2010.aspx>.
10. Countercyclical capital buffer proposal // Consultative document. – 2010, July. [online] – <http://www.bis.org/publ/bcbs172.htm>.
11. Tarullo, D. (2009) *Financial regulation in the wake of the crisis*. Speech at the Peter son Institute for International Economics. Washing ton DC. 8 June. [online] – <http://www.bis.org/review/r090611d.pdf>.
12. Bulletin of NBU № 1(179) Jan.2011 [online] <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=73121>

Автор: МОМОТ Тетяна Валеріївна

Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, професор, доктор економічних наук.

E-mail – tvmomot@gmail.com.

Автор: ОВЧЕЛУПОВА Ольга Миколаївна

Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, здобувач.

Автор: СОЛОВЬІОВА Каріна Сергіївна

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, аспірант.

ОЦЕНКА УРОВНЯ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ БАНКОВСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСА

Т.В. Момот, О.М. Овчелупова, К.С. Соловйова

В статье исследуются инструменты преодоления экономических кризисных состояний в банковских учреждениях и меры повышения уровня их финансово-экономической безопасности. Выделен спектр оперативных мер по повышению уровня ФЭБ банковских учреждений в период кризиса. Усовершенствовано оценку уровня ФЭБ по показателям финансовой стабильности. Предложен алгоритм оценки уровня экономической безопасности.

Ключевые слова: финансово-экономическая безопасность, банковские учреждения, капитал, экономический кризис, финансовая стабильность

ASSESSMENT OF THE FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY LEVEL OF THE BANKING INSTITUTIONS IN TERMS OF CRISIS

T.V. Momot, O.M. Ovchelupova, K.S. Solovjova

Imperfect system of financial and economic security of banks, lack of a clear algorithm for the current level of financial and economic security assessment indicates that the mechanism of economic security in banking is not yet sufficiently formed and requires more research. The key tasks for specialists in financial and economic security of the banking sector at the moment are: to develop a special system of indicators that would allow the best assessment the level of economic security of banking institutions; to identify the motivating factor for the banking sector during economic downturns; to develop specific tools which would enable banking institutions to preserve financial stability and adequate level of financial - economic security during the economic crisis.

Keywords: financial and economic security, banking institutions, capital, economic crisis, financial stability